



Anesteziyoloji ve Reanimasyon Kliniği Çalışanlarında Covid-19 Nedeniyle Yaşam Düzenindeki Değişikliklerin İncelenmesi

Evaluation of Lifestyle Changes due to Covid-19 Among Workers in Anesthesiology and Reanimation Clinics

İD Süheyla Abitağaoğlu,¹ İD Alev Öztaş,² İD Tamer Bayram,² İD Seda Esra Enez Alay,¹ İD Zeynep Bayhan Arı,¹ İD Ceren Şanlı Karip,¹ İD Dilek Erdoğan Arı¹

¹Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Fatih Sultan Mehmet Sağlık
Uygulama ve Araştırma
Merkezi, Anesteziyoloji ve
Reanimasyon Kliniği, İstanbul
²Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Fatih Sultan Mehmet Sağlık
Uygulama Ve Araştırma
Merkezi, Yoğun Bakım Kliniği,
İstanbul

Atıf için yazım şekli:

Abitağaoğlu S, Öztaş A,
Bayram T, Enez Alay SE,
Bayhan Arı Z, Şanlı Karip
C, et al. Anesteziyoloji
ve Reanimasyon Kliniği
Çalışanlarında Covid-19
Nedeniyle Yaşam Düzenindeki
Değişikliklerin İncelenmesi.
Bosphorus Med J
2021;8(Suppl: 1):14–18.

Başvuru tarihi: 15.02.2021

Kabul tarihi: 19.04.2021

Yazışma Adresi:

Dr. Süheyla Abitağaoğlu,
Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Fatih Sultan Mehmet Sağlık
Uygulama ve Araştırma
Merkezi, Anesteziyoloji
ve Reanimasyon Kliniği,
İstanbul, Türkiye

Tel:

+90 216 578 30 00-55 02

e-posta:

suheylaatay81@gmail.com

OPEN ACCESS



This work is licensed under a
Creative Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International
License.

ÖZET

Amaç: Anesteziyoloji ve reanimasyon çalışanları Covid-19 enfeksiyonu riski ile karşı karşıya kalmakta ve ailelerine enfeksiyon taşımamak için bazı önlemler almaktadırlar. Çalışmamızın amacı ülkemizde anesteziyoloji ve reanimasyon kliniği çalışanlarında COVID-19 salgını nedeniyle yaşam düzenindeki değişikliklerin incelenmesidir.

Yöntem: Etik kurul onayı alındıktan sonra anesteziyoloji ve reanimasyon kliniklerinde çalışan kişilere 22 soruluk anket uygulandı. Katılımcıların görevleri, evlerinde kimlerle yaşadıkları, Covid-19 alanında çalışmaları nedeniyle evlerine enfeksiyon taşımaktan endişe duyup duymadıkları, endişenin aile içi ilişkilerine etkisi ve yapmış oldukları yaşam düzeni değişiklikleri sorgulandı.

Bulgular: Çalışmaya katılan 262 kişinin verileri incelendi. Katılımcıların %13'ü 65 yaş üstü birey ve %30.9'u kronik hastalığı olan birey ile beraber yaşadığını belirtti. Ankete katılanların %98.1'i eve enfeksiyon taşımaktan endişe ettiğini ve %81.3'ü bu endişe nedeniyle aile içi ilişkilerinin olumsuz etkilendiğini bildirdi. Katılımcıların %27.5'inin evi dışında ikamet etmek zorunda kaldığı öğrenildi. Cinsiyet, hastane ve göreve göre incelendiğinde katılımcıların endişe oranları benzerdi.

Sonuç: Covid-19 pandemisi esnasında ön saflarda görev yapan anesteziyoloji ve reanimasyon çalışanlarının tamamına yakını aile bireylerine enfeksiyon taşımaktan endişe etmektedir. Bu endişe ve endişeye bağlı alınan önlemler aile hayatlarında ciddi değişikliğe neden olmaktadır.

Anahtar sözcükler: Anksiyete; covid-19; sağlık çalışanı.

ABSTRACT

Objectives: Anesthesiology and reanimation workers are at risk of being infected by the Covid-19 virus and are obliged to take precautions with the intent that the infection is not transmitted to their families. The aim of this study is to evaluate the lifestyle changes of workers in anesthesiology and reanimation clinics in Turkey due to the COVID-19 pandemic.

Methods: After Ethical Board approval, a survey comprising 22 questions was provided to the workers in anesthesiology and reanimation clinics. The questions were related to the participants' duties, members of their household, whether they had any concern regarding infecting their family, effect of these concerns on inter-family relations, and lifestyle changes that they have made.

Results: Data gathered from the 262 participants in the study were evaluated. Among the participants, 13% and

30.9% reported that they lived in the same household as individuals over 65 years of age and individuals with chronic diseases, respectively. Among the participants, 98.1% revealed that they had concerns about taking the infection home and 81.3% reported that their inter-family relations were negatively affected due to this concern. It was ascertained that 27.5% of the participants were staying at addresses other than their homes. The rate of anxiety was similar in the participants when they were evaluated in terms of gender, hospital, and duties.

Conclusion: During the Covid-19 pandemic, almost all workers in the anesthesiology and reanimation clinics are concerned about transmitting the infection to their families. These concerns and the precautions being taken are causing serious changes to families and lifestyles.

Keywords: Anxiety; Covid-19; healthcare worker.

İkibinondokuz yılı sonunda ortaya çıkan Corona Virüs hastalığı (Covid-19) tüm dünyayı etkisi altına almaya devam etmekte ve pek çok hasta hastanelerde tedavi edilmektedir. Uzun süreli ve sık virüs maruziyeti nedeniyle sağlık çalışanları fiziksel ve psikososyal açıdan olumsuz etkilenmektedirler.^[1] Artan iş yükünün yanı sıra sürekli değişen tedavi protokolleri, kişisel koruyucu ekipman kullanarak çalışma ve enfeksiyon riski sağlık çalışanlarının karşılaştıkları en önemli problemler arasında olup bu durum fiziksel sağlık problemleri yanında psikolojik strese de neden olmaktadır.^[2] Ameliyathane ve yoğun bakımda entübasyon, noninvaziv mekanik ventilasyon, sekresyon aspirasyonu gibi aerosol oluşturan işlemlerin sık uygulanması Covid-19 bulaşı riskini artırmaktadır.^[3] Bu durum, çalışanlarda hem kendi sağlıkları hem de ailelerinin sağlıkları konusunda ciddi endişe yaratmakta ve bazı sağlık çalışanlarının ailelerine enfeksiyon taşımamak için özel hayatlarında birtakım düzenlemeler yapmalarına neden olmaktadır.

Çalışmamızın amacı ülkemizde Anesteziyoloji ve Reanimasyon Kliniği çalışanlarında Covid-19 salgını nedeniyle yaşam düzenindeki değişikliklerin incelenmesidir.

Yöntem

Sağlık Bakanlığı (2020-05-20T22_23_43), yerel etik kurul onayı (2020/52) ve katılımcılardan gönüllü onay formu alındıktan sonra ülkemizde anesteziyoloji ve reanimasyon kliniklerinde görev yapan öğretim üyeleri, uzmanlar, yan dal uzmanlık öğrencileri, anadal uzmanlık öğrencileri, anestezi teknisyenleri, yoğun bakım hemşireleri ve yoğun bakım personellerine 22 soruluk anket uygulandı. Çalışmamız Temmuz – Ağustos 2020 tarihleri arasında elektronik ortamda yapıldı. Pandemi kliniğinde aktif çalışmayan kişiler ve tüm sorulara cevap vermeyenler çalışma dışı bırakıldı.

Ankete katılımcıların demografik verileri, görevleri, çalıştıkları hastanenin niteliği, Covid-19 alanında haftalık çalışma saatleri, medeni durumları, evlerinde kimlerle yaşa-

dıkları, Covid-19 alanında çalışmaları nedeniyle ev halkına enfeksiyon taşımaktan endişe duyup duymadıkları, enfeksiyon endişesi nedeniyle aile ilişkilerinin etkilenip etkilenmediği, bu nedenle yapmış oldukları ev içi yaşam düzeni değişiklikleri, enfeksiyon taşıma endişesi nedeniyle ev dışında ikamet edip etmedikleri, aile bireyleri ile görüşme sıklıkları ve Covid-19 nedeniyle ev hayatlarında aldıkları önlemler ile ilgili düşünceleri sorgulandı.

İstatistiksel Analiz

Verinin normal dağılım gösterip göstermediği Shapiro-Wilk testi ile incelenmiştir. Tanımlayıcı istatistikler nicel veri için ortalama ve standart sapma, nitel veri için frekans ve yüzde olarak belirtilmiştir. Kategorik verinin analizinde Pearson Ki-kare testi, Fisher'in Kesin Ki-kare testi ve Fisher-Freeman-Halton testi kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi $\alpha=0.05$ olarak belirlenmiştir. Verinin istatistiksel analizi IBM SPSS 23.0 (IBM Corp. Released 2015. IBM SPSS Statistics for Windows, Version 23.0. Armonk, NY, USA) istatistik paket programında yapılmıştır.

Bulgular

Çalışmaya 284 kişi dahil edildi, soruların tümünü cevaplamamış olan 22 kişi çalışma dışı bırakıldı. Veriler 262 kişi üzerinden değerlendirildi. Katılımcıların demografik verileri Tablo I'de özetlendi. Katılımcıların pandemi kliniğinde çalışma süresi haftalık 45 ± 24.2 saattir.

Aile hayatları incelendiğinde, %71'inin evli ve %63.4'ünün en az 1 çocuk sahibi olduğu görüldü. Katılımcıların %13'ü evlerinde 65 yaş üstü en az 1 bireyle beraber, %30.9'u ise evlerinde kronik kalp, akciğer hastalıkları ve/veya diyabeti olan en az 1 birey ile beraber yaşadığını belirtti.

Ankete katılan sağlık çalışanlarının %77.1'i her zaman, %21'i bazen eve Covid-19 enfeksiyonu taşımaktan endişe etmekte ve %81.3'ü bu endişe nedeniyle aile içi ilişkilerinin

Tablo I. Demografik Özellikler

Cinsiyet n (%)	
Kadın	196 (74.8)
Erkek	66 (25.2)
Yaş (yıl)	37.8±9.3
Görev n (%)	
Öğretim Görevlisi	30 (11.5)
Uzman Doktor	112 (42.7)
Uzmanlık Öğrencisi	44 (16.8)
Yan dal Öğrencisi	5 (1.9)
Anestezi teknisyeni	32 (12.2)
Yoğun bakım hemşiresi	34 (13)
Temizlik Personeli	5 (1.9)
Çalışılan Hastane n (%)	
Üniversite Hastanesi	34 (13)
Eğitim ve Araştırma Hastanesi	148 (56.5)
Devlet Hastanesi	22 (8.4)
Şehir Hastanesi	27 (10.3)
Özel Hastane	31 (11.8)

olumsuz etkilendiğini düşünmekteydi. Katılımcıların %76'sı pandemi ile birlikte ev içi yaşam alanında değişiklik yaptığını; %46.1'i bazen ya da sürekli olarak aile bireyleri ile aynı sofraya oturmadığını, %68.7'si aile bireylerinden uzak durduğunu, %64.1 ise oda düzeninde değişiklik yaptığını belirtti. Sağlık çalışanlarının %27.5'i aile bireylerine enfeksiyon taşımamak için aralıklı veya daimi olarak ev dışında ikamet etmekteydi. Ev dışında ikamet edenler incelendiğinde %47.9'unun başka bir evde, %45.2'sinin otel ya da konukevinde ve %6.8'inin ise hastane odasında kaldıkları görüldü. Ev dışında ikamet eden katılımcıların %45'i her gün, %27.5'i haftada bir gün, %4.6'sı 2 haftada bir, %11'i ayda bir kere aile bireyleri ile görüştüğünü; %11.9'u ise aile bireyleri ile hiç görüşmediğini bildirdi.

Katılımcılar arasında evlerine enfeksiyon taşımak konusunda endişe duyanların ve pandemi nedeniyle ev içi yaşam alanında değişiklik yapanların oranlarının kadın ve erkeklerde benzer olduğu görüldü ($p=0.146$; $p=0.437$). Kadın katılımcılar arasında aile bireylerine enfeksiyon taşıma endişesi nedeniyle aile içi ilişkilerinin olumsuz etkilendiğini düşünenlerin oranı erkeklere göre daha yüksekti ($p=0.033$). Aile bireylerine enfeksiyon taşımamak için ev dışında ikamet edenlerin oranları kadınlarda %24 ve erkeklerde %37.9 idi ($p=0.064$).

Beraber yaşadıkları bireylerin herhangi birinde kronik kalp, akciğer hastalıkları ve/veya diyabeti olan katılımcılar arasında evlerine enfeksiyon taşıma konusunda endişe eden-

lerin oranı diğer katılımcılara göre daha yüksekken; 65 yaş üstü birey ile beraber yaşayanların daha yüksek oranda ev dışında ikamet ettikleri görüldü ($p=0.017$; $p=0.000$).

Aile bireylerine enfeksiyon taşımaktan endişe edenlerin oranı tüm görev gruplarında ve çalışılan hastanelerde benzerdi ($p=0.140$; $p=0.514$). Pandemi nedeniyle ev içinde yaşam düzeni değişikliği yapılma oranının, çalışılan hastane ve yapılan görevden etkilenmediği tespit edildi ($p=0.784$; $p=0.848$).

Ankete katılanların %76'sı pandemi nedeniyle aldığı önlemlere bağlı olarak aile hayatının olumsuz etkilendiğini bildirdi.

Tartışma

Covid-19 salgını nedeniyle yaşam düzenindeki değişikliklerin incelendiği çalışmamızda Anesteziyoloji ve Reanimasyon Kliniği çalışanlarının %98.1'inin devamlı veya aralıklı olarak evlerindeki bireylere enfeksiyon taşımaktan endişe ettikleri, %76'sının pandemi nedeniyle ev içi yaşam alanında düzenleme yaptıkları ve %27.5'inin aile bireylerini korumak için ev dışında ikamet ettiği görüldü.

Pandemi toplumun büyük çoğunluğunda korku nedeni pek çok psikososyal problemlere neden olmaktadır.^[1] Sağlık çalışanları gibi ön saflarda çalışan ve enfeksiyon riski ile sürekli karşı karşıya kalan gruplarda bu problemler daha yoğun olarak görülebilmektedir. Covid-19 pandemisi esnasında dünya çapında pek çok sağlık profesyoneli enfekte olmuş, hatta yine önemli sayıda sağlık personeli hayatını kaybetmiştir.^[4, 5] Önceki salgınlar sırasında yapılan çalışmalarda, sağlık çalışanları sık sık kendi sağlıkları ile ilgili endişelerini ve ailelerine, arkadaşlarına ve meslektaşlarına enfeksiyon bulaştırma korkusunu bildirmişlerdir.^[6] Çalışmamızda da bulaş riskinin yüksek olduğu pandemi alanında aktif çalışan anesteziyoloji ve reanimasyon çalışanları incelendi ve %98.1'inin aile bireylerine enfeksiyon taşımaktan endişe duyduğu görüldü.

Sağlık çalışanlarının salgınlar esnasında yaşadıkları psikososyal problemleri araştıran pek çok çalışma yapılmış olsa da,^[1, 2, 7] pandeminin sağlık çalışanlarının aile hayatına etkisi bilinmemektedir. Çalışmamızda anesteziyoloji ve reanimasyon çalışanlarının %81.3'ünün ailelerine enfeksiyon taşıma endişesi ile aile içi ilişkilerinin olumsuz etkilendiğini düşündüğü görüldü. Ayrıca katılımcıların büyük kısmı ev içi yaşam alanında değişiklik yaptığını ve %27.5'i daimi veya aralıklı olarak ev dışında ikamet ettiğini ve ev dışında ikamet eden katılımcıların %11.9'u pandemi nedeniyle aile bi-

reyleri ile hiç görüşmediklerini belirtmişlerdi. Aynı zamanda alınan önlemlerin aile hayatlarını olumsuz etkilediğini düşünenlerin oranı oldukça yüksekti. Yapılan çalışmalarda salgınlar esnasında stres, anksiyete ve depresyon semptomları gösteren pek çok sağlık personelinin uzun dönemli psikolojik sorunlarla mücadele etmek zorunda kalacağı ve bu sağlık personellerine uygun destek verilmesi gerektiği bildirilmiştir.^[6, 8] Çalışmamızda elde ettiğimiz veriler sadece sağlık personeli değil, aynı zamanda aile içindeki bireylerin ve aile hayatlarının da desteğe ihtiyaç duyabileceği sonucunu ortaya çıkarmıştır.

Çin'de yapılan ve Covid-19 esnasında aktif görev alan 1257 sağlık çalışanının katıldığı bir çalışmada, kadınların ve ön saflarda çalışanların diğer çalışanlara göre daha ciddi psikolojik problemler yaşadığı bildirilmiştir.^[7] Çalışmamızda psikolojik testler ile değerlendirme yapılmamış olsa da, aile bireylerine enfeksiyon taşıma endişesi, ev içinde alınan önlemler ve ev dışında ikamet etme oranlarının cinsiyet ile değişmediği görüldü. Bu oranların benzer olması değerlendirilen grubun tümünün pandemi esnasında ön saflarda çalışmalarından kaynaklanıyor olabilir. Toplumda kadınların rolü değerlendirildiğinde, özellikle ev dışında ikamet etme oranlarının iki cinsiyette benzer olması, yaşanan aile bireylerine bulaş endişesinin ciddiyeti hakkında fikir vermektedir.

Kronik kalp hastalığı, hipertansiyon, kronik akciğer hastalığı ve diyabet gibi kronik hastalıklar ve ileri yaşın Covid-19 enfeksiyonu riskini ve hastalığın seyrini etkilediği, ayrıca mortalite riskini arttırdığı bilinmektedir.^[9, 10] Çalışmamızda kronik hastalığı olan bireylerle beraber yaşayan katılımcıların eve enfeksiyon taşıma endişeleri daha yüksekken, ileri yaşlı kişilerle birlikte yaşayanların daha sık ev dışında ikamet ettikleri bulundu. Bu durum pandeminin riskli bireyler ile beraber yaşayan sağlık çalışanlarının aile hayatlarını daha fazla etkilendiğini düşündürmektedir.

Ülkemizdeki farklı yapıdaki hastaneler değerlendirildiğinde büyüklük ve yatak sayısı değişkenlik göstermektedir. Özellikle şehir hastanelerin hasta kapasitesinin oldukça yüksek olduğu bilinmektedir.^[11] Dolayısı ile çalışılan hastane, sağlık profesyonellerinin karşılaştığı hasta sayısını değiştirmektedir. Çalışmamızda görev yapılan hastaneye göre incelendiğinde katılımcıların ailelerine enfeksiyon taşıma endişesi ve ev içinde alınan önlemler açısından fark bulunmadı. Bu durum değerlendirildiğinde, anesteziyoloji ve reanimasyon çalışanlarının ailelerine enfeksiyon taşıma endişelerinin baktıkları hasta sayısı ile ilişkili olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Sağlık çalışanlarında pandeminin yarattığı stresin incelendiği bir derlemede mental semptomların ciddiyetinin görev ve uzmanlık alanından etkilendiği bildirilmiştir.^[12] Başka bir çalışmada ise Covid-19 pandemisinde esnasında hemşirelerin hekimlere kıyasla daha ciddi psikolojik problemler yaşadığı gösterilmiştir.^[7] Çalışmamızda anksiyete düzeyi değerlendirilmemiş olsa da, aile bireylerine enfeksiyon taşıma endişesi tüm görev gruplarında benzer bulundu.

Katılımcıların ve aile bireylerinin psikolojik sağlık düzeylerinin ölçekler ile incelenmemiş olması çalışmamızın kısıtlılığı olarak değerlendirildi. Eğer pandemi nedeniyle yaşanan anksiyete düzeyi veya ruhsal sıkıntılar değerlendirilseydi, pandemi esnasında ve sonrasında psikolojik destek ihtiyacı daha net olarak ortaya koyulabilirdi.

Sonuç

Sonuç olarak Covid-19 pandemisi esnasında ön saflarda görev yapan anesteziyoloji ve reanimasyon çalışanlarının tamamına yakını aile bireylerine enfeksiyon taşımaktan endişe etmektedir. Bu endişe ve endişeye bağlı alınan önlemler aile hayatlarında ciddi değişikliğe neden olmaktadır. Sağlık çalışanlarının halihazırda pandeminin akut etkileri ile karşılaşırken, uzun süreçte psikososyal etkilerinin getirdiği sorunlar ile mücadele etmek zorunda kalabilecekleri göz ardı edilmemelidir. Pandeminin öngörülemez seyri göz önüne alındığında, anesteziyoloji ve reanimasyon çalışanlarının ve ailelerinin bu zorlu süreci en az hasarla atlatabilmeleri için gerekli önlemlerin alınması gerektiği görüşüdeyiz.

Açıklamalar

Etik Kurul Onayı: Fatih Sultan Mehmet Training and Research Hospital Clinical Research Ethics Committee (No: 2020/52 - Date: 09.07.2020).

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Bildirilmemiştir.

Yazarlık Katkıları: Konsept – S.A., A.Ö., D.E.A.; Dizayn – S.A., T.B., D.E.A.; Denetim – S.E.E.A., C.Ş.K.; Meteryal – Z.B.A., C.Ş.K.; Veri toplama veya işleme – S.E.E.A., S.A., T.B.; Analiz ve yorumlama – A.Ö., Z.B.A.; Literatür arama – S.A., S.E.E.A.; Yazan – S.A., A.Ö., T.B., S.E.E.A.; Kritik revizyon – D.E.A., C.Ş.K., Z.B.A.

Kaynaklar

1. Rodríguez BO, Sánchez TL. The Psychosocial Impact of COVID-19 on health care workers. Int Braz J Urol. 2020;46(Suppl 1):195–200.
2. Walton M, Murray E, Christian MD. Mental health care for medical staff and affiliated healthcare workers during the COVID-19 pandemic. Eur Heart J Acute Cardiovasc Care 2020;9:241–7.

3. Wax RS, Christian MD. Practical recommendations for critical care and anesthesiology teams caring for novel coronavirus (2019-nCoV) patients. *Can J Anaesth* 2020;67:568–76.
4. Erdem H, Lucey DR. Healthcare worker infections and deaths due to COVID-19: A survey from 37 nations and a call for WHO to post national data on their website. *Int J Infect Dis* 2021;102:239–41.
5. Shaukat N, Ali DM, Razzak J. Physical and mental health impacts of COVID-19 on healthcare workers: a scoping review. *Int J Emerg Med* 2020;13:40.
6. Barello S, Falcó-Pegueroles A, Rosa D, Tolotti A, Graffigna G, Bonetti L. The psychosocial impact of flu influenza pandemics on healthcare workers and lessons learnt for the COVID-19 emergency: a rapid review. *Int J Public Health* 2020;65:1205–16.
7. Lai J, Ma S, Wang Y, Cai Z, Hu J, Wei N, et al. Factors associated with mental health outcomes among health care workers exposed to coronavirus disease 2019. *JAMA Netw Open* 2020;3:e203976.
8. El-Hage W, Hingray C, Lemogne C, Yroni A, Brunault P, Bienvenu T, et al. Les professionnels de santé face à la pandémie de la maladie à coronavirus (COVID-19) : quels risques pour leur santé mentale ? [Health professionals facing the coronavirus disease 2019 (COVID-19) pandemic: what are the mental health risks?]. *Encephale* 2020;46:S73–S80.
9. Martini N, Piccinni C, Pedrini A, Maggioni A. CoViD-19 e malattie croniche: conoscenze attuali, passi futuri e il progetto MaCroScopio [CoViD-19 and chronic diseases: current knowledge, future steps and the MaCroScopio project.]. *Recenti Prog Med* 2020;111:198–201. (Italian)
10. Shahid Z, Kalayanamitra R, McClafferty B, Kepko D, Ramgobin D, Patel R, et al. COVID-19 and older adults: what we know. *J Am Geriatr Soc* 2020;68:926–9.
11. Top M, Sungur C. Opinions and evaluations of stakeholders in the implementation of the public-private partnership (PPP) model in integrated health campuses (city hospitals) in Turkey. *Int J Health Plann Manage* 2019;34:e241–63.
12. Bohlken J, Schömig F, Lemke MR, Pumberger M, Riedel-Heller SG. COVID-19-pandemie: belastungen des medizinischen personals [COVID-19 pandemic: stress experience of healthcare workers - a short current review]. *Psychiatr Prax* 2020;47:190–7. (German)